

PAPER DETAILS

TITLE: Peyami Safa'nin Fatih - Harbiye Romani Ile Uwe Timm'in Kardesimin Gölgesinde Eserinde
Nesil Çatismasi

AUTHORS: Özgül REIS

PAGES: 685-706

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1388733>

Peyami Safa'nın *Fatih - Harbiye* İle Uwe Timm'in *Kardeşimin Gölgesinde* Eserlerinde Nesil Çatışması

Intergenerational Conflict In The Novels “Fatih – Harbiye” By Peyami Safa And “Am Beispiel Meines Bruders” By Uwe Timm

Özgül Reis

Arş. Gör. Dr., Aksaray Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Aksaray. E-posta: ozgulsezer@outlook.com, Orcid: 0000-0003-3517-5372.

Makale Bilgisi	Article Information
Makale Türü – Article Type	Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi – Date Received	9 Kasım / November 2020
Kabul Tarihi – Date Accepted	26 Aralık / December 2020
Yayın Tarihi – Date Published	30 Aralık / December 2020
Yayın Sezonu	Ekim – Kasım – Aralık
Pub Date Season	October – November – December

Atıf / Cite as: Reis, Özgül, Peyami Safa'nın *Fatih - Harbiye* İle Uwe Timm'in *Kardeşimin Gölgesinde* Eserlerinde Nesil Çatışması/ Intergenerational Conflict In The Novels “Fatih – Harbiye” By Peyami Safa And “Am Beispiel Meines Bruders” By Uwe Timm. *tarr: Turkish Academic Research Review*, 5 (4), 685-706. doi: 10.30622 tarr.823659.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to include no plagiarism. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tarr>

Copyright © Published by Mehmet ŞAHİN Since 2016- Akdeniz University, Faculty of Theology, Antalya, 07058 Turkey. All rights reserved.

Peyami Safa'nın *Fatih - Harbiye* İle Uwe Timm'in *Kardeşimin Gölgesinde* Eserlerinde Nesil Çatışması

Özgül Reis

Özet

Bu çalışmanın amacı, Türk edebiyatının önde gelen yazarlarından Peyami Safa'nın (1899-1961) 1931 yılında ilk basımını gerçekleştirdiği *Fatih - Harbiye* romanı ile Uwe Timm'in *Am Beispiel meines Bruders* (*Kardeşimin Gölgesinde*) (2011) eserini karşılaştırmaktır. Karşılaştırmamızın çıkış noktasını ise iki eserde de belirgin bir konu olan nesil çatışması oluşturur. *Kardeşimin Gölgesinde*'de Hitler dönemi savaş politikalarına ve soykırımlara karşı Uwe Timm'in sergilediği tutum, babasının Nazi yanlısı olmasına dair görüşlerinde belirginleşir. Eser, özellikle savaşın kaybedildiği ve yeni bir Almanya'nın inşa edildiği yıllarda, geçmişin hem aile bireyleri hem de toplum düzleminde hesaplaşmasını kaleme alınır. *Fatih - Harbiye* romanında ise yüzyılın başlangıcında kurulan bu yeni dünya düzeninde Türkiye'nin kimlik arayışının bir göstergesi olarak Neriman karakteri yazınsallaştırılır. Batı ve medeniyet eşleştirmesinin bir Türk kadını olarak Neriman'ın ruhunu nasıl etkilediği sorunsallaştırılır. Roman analiz yönteminin ana unsurları temel alınarak bu nesil çatışmasını yazarların nasıl yazınsallaştırdığı sorusu yanıtlanmaya çalışılacaktır. Zaman, mekân, olay örgüsü, karakter ve anlatıcı olarak sıralanabilecek bu unsurların eserde hangi boyutlarda belirginleştiği, bunlar arasındaki dengelenme ve yazarların bu seçimlerinin nedenleri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Peyami Safa, Uwe Timm, *Fatih-Harbiye*, *Kardeşimin Gölgesinde*, Nesil çatışması.

Intergenerational Conflict In The Novels “Fatih – Harbiye” By Peyami Safa And “Am Beispiel Meines Bruders” By Uwe Timm

Abstract

The aim of this study is to compare the novel “Fatih-Harbiye”, which was first published in 1931 by Peyami Safa, one of the leading writers of Turkish literature, and Uwe Timm's “Am Beispiel meines Bruders (In the Shadow of My Brother)”. The starting point of the comparison is intergenerational conflict, which is a prominent issue featured in both works. In “Am Beispiel Meines Bruders”, Uwe Timm's attitude towards Hitler-era war policies and genocides becomes evident in his views on his father's pro-Nazi nature. The author writes about the reckoning of the past, both at the level of family members and society, especially in the years when the war was lost and a new Germany was built. In the novel “Fatih-Harbiye”, the character Neriman was penned as an indicator of Turkey's establishment at the beginning of the century and its search for identity in this new world order. It is problematized how the pairing of the West and civilization affects Neriman's spirit as a Turkish woman. Based on the main elements of the novel analysis method, the question of how the authors literalized this intergenerational conflict will be answered. The dimensions of these elements, which can be listed as time, place,

plot, character and narrator, become apparent in the works, the balance between them and the reasons for the choices of the authors will be discussed.

Keywords: Peyami Safa, Uwe Timm, *Fatih-Harbiye*- Am Beispiel meines Bruders, Intergeneration Conflict.

Peyami Safa'nın *Fatih - Harbiye* İle Uwe Timm'in *Kardeşimin Gölgesinde* Eserlerinde Nesil Çatışması

Giriş

Edebi eserlerin karşılaştırılması, bir diğer ifade ile “gerçekliğin dil aracılığıyla yeniden kurgulanması demek olan metinlerin analiziyle tarihi toplulukların ortak algılama modelleri ve tasarımları hakkında fikir” (Aytaç, 2009: 118-119 akt. Kıran, 2015: 151) yürütmek mümkün olur. Peyami Safa İstanbul'un iki farklı semti olan *Fatih* ve *Harbiye*'yi başlık olarak seçtiği eserinde ana konu olarak aynı topraklarda farklı kültür yönelimlerinin oluşumunu ele alır.

Almanya'da iki dünya savaşının getirdiği kayıplar ve toplumda var olan fikir ayrılıkları savaş sonrası dönemde de 68 olaylarında da devam etmiştir. Bu konudan hareketle Uwe Timm tarafından kaleme alınmış *Kardeşimin Gölgesinde* (2011) yazar geçmişini kâğıda dökmüştür. Aile bireylerini ve birbiri ile ilişkisini de içeren anlatısında abisinin savaşa gönüllü katılması ana sorunsalı oluşturur. Abisinin bölük pörçük yazdığı savaş günlüğü ve bunun yanı sıra yazarın tarihi belgelerle desteklediği anlatısı savaşın iç yüzünü gösterir. Yazarın geçmişi ile hesaplaşmak için yazmayı planladığı bu eser için ailenin tüm üyelerinin ölmesini beklemesi onun tarafsızlığına gölge düşmemesi için geliştirdiği bir yöntemdir. Zira en başta babası ile yaşadığı çatışma giyim kuşamından dinlediği müziğe kadar hayatlarının her zerresine nüfuz etmiştir. Ancak eserde ana çatışma, Nazi yanlısı olan baba ile günümüzde savaş ve Nazi karşıtı olduğunu savunan yazar arasındaki görüş ayrılığında ortaya çıkar. Yazarın bu tutumunun Alman edebiyatındaki konumunu aşağıdaki alıntı ile genelleştirmek mümkündür.

“Fail kuşağı artık aile ve toplumda olmadığı için, sonradan doğanlar söz almaya başladı. 70 - 80'li yıllarda geçmiş ve suç ile hesaplaşma bir parçası olduklarını hissettikleri aile hikâyelerinde yeniden keşfedildi. İkinci ve üçüncü kuşağın temsilcileri, bilinçleri dışında onları şekillendiren kimliğin bir parçası olan kendi biyografilerini araştırırlar” (A. Assmann, 2006: 214-215 akt. Kışmır, 2019: 228).

Uwe Timm'in Alman edebiyatındaki konumuna paralel olarak Peyami Safa, Türkçeyi en iyi kullanan yazarlardan biri olarak Türk edebiyatında önemli bir rol oynar. Yazarın eserlerindeki akıcı ve canlı anlatımı dikkat çeker. Genel olarak yaşadığı çağın sorunlarına eğildiği romanlarında çevreye ve olaylara kahramanlarının gözüyle bakar. Yazarın geniş bir söz dağarcığına sahip oluşu, eserlerde kahramanların kültürlerine, kişiliklerine ve yaşam biçimlerine uygun dil kullanımında da kolaylıkla fark edilebilir. Edebi eserlerinde ayrıca yazarın erken yaşta babasını kaybetmesi, maddi sıkıntılar yaşaması ve işgale şahit olması gibi acı tecrübelerinin etkisini de görmek mümkündür. 1899 doğumlu yazar ve düşünür

Peyami Safa'nın çocukluğu ve tüm yaşamı sıkıntılarla geçmiştir. İçinde bulunduğu maddi sıkıntılara rağmen yazarın kendi kendini geliştirmesi hakkında Yusuf Ziya Ortaç şu cümleleri sarf eder: "Türkiyemiz, kendi kendisini yetiştirenlerin vatanıdır. Ama, hiç kimse Peyami kadar kendi kendisini yetiştirmemiştir, yetiştirmekten de fazla yaratmamıştır" (1960: 198).

Peyami Safa'nın romanlarında Doğu-Batı çatışması, ahlaki çöküntü, varlığın sırları, toplumsal değişme sonucu ortaya çıkan bunalımlar başlıca konuları oluşturur. Yazar, yazın hayatının hemen hemen her döneminde geleneklere, dönemlere, anlayışlara ve karşılaştırmalara önem vermiştir. Romanları konu bakımından olduğu kadar teknik bakımdan da oldukça güçlüdür. Berna Moran yazarın bu yanını *Matmazel Noraliyanın Koltuğu* eserini örnek vererek şöyle açıklar:

"... Peyami Safa geleneksel romanın anlatım tekniğinden uzaklaşarak modern roman tekniğini, yani 'gösterme' yolunu seçiyor. Fakat bu yöntemi kullanmasındaki amaç sadece gerçekçi olmak değildir. Peyami Safa'nın savunduğu bir görüş, bir yaşam felsefesi vardır ve seçtiği yöntem bu görüşünü okura kabul ettirmek için elverişli saydığı bir yöntemdir. Biraz yukarıda, yazarın yapıtta kendini iki bakımdan belli edebileceğini söylemiştik. Peyami Safa anlatıcı olarak belli etmiyor, ama bir tez gütmek suretiyle belli ediyor ve birinciye ikinciye vasıta yapmaya çalışıyor. Şimdi romanın tekniği ile içeriği arasındaki ilişkiye geçebiliriz. Romanın tezini çok genel olarak ortaya koymak istersek, mistik bir dünya görüşünün savunulmasıdır diyebiliriz. Yazar bu tezi işlemek için Ferit adındaki bir genci ele alıyor ve birtakım olaylar sonunda Ferit'in böyle mistik bir felsefeyi kucaklamak suretiyle gerçeğe varabildiğini göstermek istiyor" (Moran, 2012: 280).

Hamburg doğumlu Uwe Hans Heinz Timm (1940) ise günümüz Alman yazar ve edebiyat bilimcisidir. Adı, Günter Grass ve Martin Walser gibi yazarlar ile beraber, savaş sonrası Almanya'nın toplumsal değişimini ele almaları bakımından sıklıkla anılır. Yazar ayrıca İkinci Dünya Savaşı, Nasyonal Sosyalizm gibi konuları da ele aldığı eserlerinde sadece kurgunun olanaklarından değil, aynı zamanda tarihi belgelerden de yararlanır. Yazarın tarih ile iç içe olduğu eserlerinde savaşa ve Hitler politikasına karşı tutumu onun siyasi görüşünün belirginleştiği noktaları oluşturur. Yazar ayrıca 68 kuşağı yazarlarından biri olarak da kabul edilir. Eserlerinde tipik bir 68 olaylarının sorunsalı olan eğitime yönelik eleştirinin yanı sıra Alman sömürgeciliğini de eleştirmesi bu politik yönün bir diğer tamamlayıcısıdır.

Yazarın babası, Hans Christian August Timm, önceleri Nazi subayı olarak orduda aktif görev olsa da daha sonra kürkçülük ile geçimini sağlar. Baba I. ve II. Dünya savaşlarına gönüllü katılır. Prusya geleneklerine bağlı bir Alman milliyetçisidir. Uwe Timm'in küçükken evlerinin bombalanarak yandığına şahitlik etmesi onun hem yazınsal hem de bireysel yaşamını etkiler. Bir diğer unsur olan 68 öğrenci olayları esnasında vurulan yakın arkadaşının ölmesi yazarın bu konudaki duyarlılığının artmasına, toplumda var olan haksızlıklara karşı durmasına yol açmıştır. Yazarın tüm bu tutumları göz önünde bulundurarak edebiyata didaktik bir işlev yüklediği belirtilebilir: Edebiyat toplumu değiştirip

dönüştürmeyi amaçlamalıdır. Yazara göre edebiyat toplumdaki adalet, eşitlik ve özgürlüğü bireyler arasında pekiştirmeyi de sağlamalıdır. Yazmak onun için yaşananları gelecek nesillere aktarmaya yarayan bir yoldur (Kişmir, 2019: 207). Yazma istencinin temellerini *Kardeşimin Gölgesinde* eserinde ise “gerçeklerin farkına varmaya” (Timm, 2011: 135) ve “meşru müdafaa” gerçekleştirmeye yarayan bir eylem olarak adlandırır (2011: 130).

2003 yılında yayımlanan ve otobiyografik unsurları içeren *Kardeşimin Gölgesinde* (*Am Beispiel Meines Bruders*) eseri 2011 yılında Ayça Sabuncuoğlu tarafından Türkçe'ye kazandırılmıştır. Uwe Timm bu anlatısında, 1943 yılında Waffen-SS'e gönüllü katılan ve Prusya cephesinde önce iki bacağı kaybeden, kısa süre sonra da ölen ağabeyi Karl- Heinz'ı anlatılaştırır. Eserde I. ve II. Dünya Savaşı'nın aile üzerinde yarattığı derin izlerini, 1945 yılının Hamburg'undaki sosyal ve ekonomik ortamını görmek mümkündür. Abisinin 60 yıl öncesinde ailesine Doğu Rus Cephesinden yolladığı mektuplar, tarihi belgeler ve yazarın hatıralarından paylaşımları eserin ana yapısını oluşturur.

İki Farklı Cephede Benzer Bir Çatışma: *Fatih-Harbiye* Ve *Kardeşimin Gölgesinde*

Fatih – Harbiye (2000) romanı, Doğu ve Batı kültürü tesirindeki yaşam şartları arasında tercih yapamayan Neriman karakterinin yaşadığı ikilemi konu edinir. Şinasi ve Neriman, İstanbul'un Fatih semtinde yaşayan ve içinde bulundukları semtin evleneceklerine kesin gözüyle baktığı, birbirini uzun zamandır seven gençlerdir. Genç yaşta annesini kaybeden Neriman, babası Faiz Bey ve yardımcıları Gülter ile, Şinasi ise annesi ve kız kardeşiyle yaşamaktadır. Neriman'ın babası ve Şinasi arasında benzerlikler ve buna bağlı olarak da aralarında bir yakınlık bulunmaktadır. Ancak Macit ile tanışan Neriman Şinasi'den uzaklaşmaya başlar. Bu uzaklaşmayı hisseden Şinasi, Neriman'ın yalanlarını da öğrenmesiyle tamamen kendi kabuğuna çekilerek Neriman ile pasif bir savaşa girer.

Neriman bir genç kız olarak yaşadığı semti ve virane gibi görünen evini beğenmez, her fırsatta daha modern ve insancıl adlandırdığı Beyoğlu'na kaçır. Bu kaçışlar Macit ile buluşmayı da sağlar. Harbiye'de oturan Macit Neriman'ı baloya davet etse de Neriman için bu davete katılmak hem babasından ve Şinasi'den izin alınması gerektiği hem de babasını maddi olarak çok zor duruma sokacağı için oldukça zor görünmektedir. Ancak buna rağmen Neriman, baloya gitmek için büyük çaba sarf eder.

Neriman'ın babası ise maddi anlamda sıkıntılar yaşasa da kızının arzusunu yerine getirebilmek için çabalar. Nihayetinde Neriman baloya gidebilecektir ancak balo öncesi ziyaret ettiği dayısının kızları, Neriman'ın hayatının akışını değiştirir. Gitarist Rus bir genç ile beraber olan Rus genç bir kızın hikâyesidir bu. Genç kız, daha iyi yaşam standartlarına sahip olmak için zengin bir adamla kaçır ve onunla yaşamaya başlar. Ancak bu yeni lüks hayat ona bir zaman sonra oldukça yüzeysel gelmeye başlar. Hissiyatlı bir insan olan genç kız, bu duruma dayanamayarak tekrar Rus genci ile birlikte olmak için kaçır. Artık öğrenmiştir: Gerçek mutluluk zenginlikte değil, huzurda ve samimiyettedir. Rus genci ile sefil bir hayat sürmesine rağmen onu gerçekten sevmiş ve onun tarafından da sevilmiştir. Bir mekânda müzisyenlik yapan Rus gencinden istediği yanıt alamayan genç kız, bunun hüznüyle sarsılarak intihar eder. Bu olay Neriman'ı derinden sarsmıştır. Zira kendisi ile bu genç kıza içselleştirmiş, genç kızın bir hata yaptığını görmüş ve aynı hatayı kendisinin de yapmak üzere olduğunu kavrayarak pişmanlıkla kahrolmuştur. Bu sarsıntı ile evine gerçekleştirdiği tren yolculuğunda Macit ile karşılaşması da vermesi gereken kararı hızlandırmıştır. Macit aslında

samimi bir insan değildir. Önceki muhabbetlerinden birini hatırlayarak bunun farkına varır.

Neriman babasının ve Şinasi'nin de aralarında bulunduğu akşam muhabbetinde baloya gitmek istemediğini söyler. Eserin sonunda okuyucu aradığını bulan ve verdiği kararın vicdani rahatlığıyla huzurla uykuya dalan karakterler görür.

Kardeşimin Gölgesinde ise yazarın kendisine dair ilk, abisine dair tek anısıyla başlar. Bu anıdan birkaç ay sonra abisi Karl-Heinz Ukrayna'da yaralanarak ölür.

“Bahçeden mutfağa giriyorum, büyükler orada, annem, babam, ablam. Orada durmuş, bana bakıyorlar. Şimdi hatırlamadığım bir şey söylemiş olacaklar, belki: Bak bakalım. Ya da şöyle sormuş olacaklar: Bir şey görüyor musun? Ve sonradan bana anlatıldığına göre bir süpürge dolabı olan beyaz dolaba bakmış olacaklar. Orada, resim olarak beynime kazındı bu, dolabın üzerinden saçlar görünüyor, sarı saçlar. Dolabın arkasına biri saklanmış – derken ortaya çıkıyor, ağabey, beni kucaklayıp kaldırıyor. Yüzünü hatırlayamıyorum, üzerindeki de, muhtemelen üniforma ama çok belirgin olan şu: Herkesin bana bakışı, dolabın arkasındaki sarı saçları fark edişim ve sonra o duygu, kucaklanıp kaldırılıyor- havada süzülüyorum” (2011: 11).

Bu kısıtlı anıya rağmen yazar için abisi ailede her daim var olan bir bireydir. Abisi hakkında yazmayı defalarca denemesine rağmen başarısız olur. Bu başarısızlığının sebebini ise çocukken ürkütücü bulduğu için sonunu dinlemek istemediği *Şövalye Mavisakal (Blau-Bart Maerchen)* masalı ile okuyucuya sezdirir. Yazar, tıpkı masaldaki gibi her şeyin giderek daha da kötüleceğinden korkarak gerçeklerle yüzleşmeye çekinir. Bu korkunun yanında bir diğer sebep ise annenin ölmüş büyük oğluna karşı tutumu ve aile bireylerinin hala hayatta olmasıdır. Anneye göre *ölüler huzur içinde uyumalıdır* ve bu sebepten dolayı yazar, annesinden gerçeklere dair doğru bir yanıt alamayacağını bilir. Ancak aileden geriye kalan son kişi olan ablanın da ölmesiyle birlikte yazar anıları kaleme almak için kendini artık *özgür* hisseder. Yazar tüm bunların sonunda aslında kendisine de yazması ve hatırlaması için izin vermiş olur. Bu noktada yazarın bu eserini yazma sebebi daha da belirginleşir. Yazar, yazarak ailesine yaklaşan, anılarını gün yüzüne çıkaran, onları tekrar hatırlayan ve bu sayede de kendini bulan bir kişi olur.

14 Şubat 1943 tarihinden başlayarak 6 Ağustos 1943'e dek süren abinin tuttuğu günlüğü inceleyen yazar her bir kelimeyi analiz ederek abisine dair bilgi edinmeyi amaçlar. Günlük kurşunkalemle, bozuk bir yazıyla, sözdizimine özen göstermeden bölük pörçük, noktalama işaretlerine fazla yer vermeyen küçük küçük tutulan notlardan oluşmaktadır.

“27 Şubat

Arazi taranıyor. Bol ganimet! Sonra yine ileriye devam.

28 Şubat

1 gün mola, büyük bit avı, Onelda'ya devam.

Eskiden durakladığım, okumaya devam etmekte tereddüt ettiğim yerlerden biriydi burası. Bit avıyla bambaşka bir şey de kastediliyor olamaz mıydı, üniformaların bitlerden arındırılmasından başka? Öte yandan, öyle olsa “1 gün mola” yazmazdı. Ama sonra şu “Bol ganimet!”

Arkasında ne saklı? Silahlar mı? Neden bu ünlem işareti? Normalde notlarında nadiren geçer” (2011: 19).

Yukarıdaki alıntıdan da anlaşılacağı üzere yazarın abisine dair tutumu gerçekçidir. Yazarın, yaşananların farklı olmasını dilemesine rağmen gerçeklerle yüzleşmeye hazır olduğu görülür. Abinin *kolay lokma* olarak adlandırdığı bir Rus askerinin yer aldığı sayfa yazarın notları dolaba kaldırmasına sebep olur. Yazar için eserde sıklıkla bahsettiği dolap ve abinin kutusu bir çeşit sır kutusunu anımsatan metaforudur. Bu kutuda ailenin ve özellikle abinin hayatı saklı durur. Abisine ait kutudaki eşyalar (dış macunu, tütün, not defteri, telgraf, mektuplar vs.) ise gizli ve konuşulmayan konulara göndermede bulunur. Yazar bu kutuyu açarak geçmişi ve daha derinde de Almanya'nın sustuklarını gün yüzüne çıkarır.

Zamanın İzinden Yansımalar

Fatih-Harbiye eserinde anlatı zamanına dair net bir bilgi sunulmasa da özellikle Türk okuyucuları olayların Tanzimat dönemi ile başlayan batılılaşma sürecinde geçtiğini kavrar. Ama bu konuda sadece tahmin sunulabilir. Osmanlı Devleti'nde Darüelhan'ın ilk kez 1917-1927 yılları arasında resmi eğitim veren ilk müzik okulu olması, tahminin bu yıllar üzerinde yoğunlaştırılmasına yol açar. Ayrıca eserde Lozan sulhundan bahsedilmesi de 1923 yılından sonrasını işaret etmektedir. Peyami Safa *Fatih-Harbiye* romanını 1931 yılında tamamlamıştır ancak romanda geçen süre, bir diğer ifade ile anlatılan zaman (Erzaehlte Zeit) yaklaşık olarak bir ay, belki daha da kısadır. Anlatıda kronolojik bir düzenleme olsa da geriye dönük anlatılara da rastlamak mümkündür. Buna verilebilecek en belirgin örneği ise Neriman ile Gülder'in arasında geçen konuşmalar ve Neriman'ın Şinasi ile olan ilişkisinin başlangıç anı oluşturur.

Kardeşimin Gölgesinde ise ilk olarak 2003 yılında yayınlansa da eserde anlatılan zaman bir ailenin tüm yaşamını içerir. Anne ve babanın çocukluğundan başlayarak yazarın yazmaya karar vermesine dek geçen süreyi kapsar. Aile için önemli olayların sıralanışı ise kısaca şöyle verilebilir:

- 1946 baba İngiliz işgalinden kurtularak Hamburg'a döner. Aynı yıl Uwe ve annesi de Coburg'dan dönerler.
- 1951-1954 yılları arasında babanın işleri oldukça iyidir ve ailenin evi ve arabası vardır.
- 1954 yılına gelindiğinde maddi sıkıntılar aileyi zor durumda bırakır.

- 1958 yılında baba yaşananlara daha fazla dayanamayarak kalp krizi geçirerek ölür.
- 1976 yılında anne arzusunu yerine getirir, Ukrayna'ya giderek oğlunu ziyaret eder.
- 1984 yılında kürkçü dükkânı kapanır ve yedi yıl sonra anne Anna ölür.
- 1996 yılında abla Hanne Lore ölür. Bu ölümün ardından yazar ailesinin ve abisinin yaşadıklarını anlatmaya karar verir.

Anlatının ana ekseninde yer alan abinin mektupları İkinci Dünya Savaşı devam ederken Hitler yönetimindeki Alman ordularının Ukrayna topraklarında ilerlediği 1943 yılında yazılmıştır. Eserin otobiyografik özelliğinin yanı sıra Almanya'nın yakın ve uzak tarihini de ele alması *Fatih-Harbiye*'nin mekân düzleminde ilerlerken *Kardeşimin Gölgesinde* eserinin tarihsel olaylar ağırlıklı bir anlatımla kaleme alınan bir yapıt olarak anılmasına yol açar.

Mekânsal Tasarımlar

Fatih-Harbiye'de olaylar İstanbul'da geçer. Bu iki semt iki farklı kültürün ve iki farklı sosyal tabakalaşmaya dayalı yaşam şeklinin belirginleştiği, karakterleştiği semttir. Romanda olaylar genellikle Fatih ve Harbiye arasında ilerlemektedir. Yazarın romanda aktardığı mekânları, sadece olayların geçtiği yerler olarak yorumlamak eserin özüne zarar verir. Zira roman boyunca, aktarılan tüm mekânların bir işlevi bulunmaktadır. Karakterlerin giyim kuşamı, ruhsal durumu ve hissettikleri mekân tasarımı ile ilişkilendirilir. Ekonomik, sosyal ve kültürel her türlü değerlendirme de mekân tasvirleri ile açığa çıkarılır. Dolayısıyla yazarın mekâna dair kaleme aldıkları bilinçli bir seçimin ürünüdür denebilir. Ayrıca romanın tutarlılığının sağlanmasında mekân tamamlayıcı bir unsur olarak göze çarpar.

Mekânın ele alınmasında işlevsel rollerin neler olduğu sorusu cevaplandırılacak olursa Peyami Safa'nın mekân ile karakterleri eşleştirdiği ilk göze çarpan iddia olur. Fatih, Doğu'nun, Harbiye ise Batı'nın temsilcisi konumundadır. İtriyaat mağazasında zaman geçirirken çocukken gittikleri koku çadırı gelir Neriman'ın aklına. Hatırladıkça da doğu ile özdeşleştirdiği bu yoğun kokularla dolu çadırdan nefret etmeye başlar. Çadır onun için geri kalmışlığın ve özensizliğin sembolüdür. Burada karakterin iç dünyası ile mekân arasında doğru orantılı bir ilişki kurulur. Karakter huzurlu ve güvendenyse resmedilen mekân da okura iç açıcı özellikte sunulacaktır. Ters durumda da mekân sıkıcı ve basık aktarılacaktır. Bu görüş sonucunda da koku çadırının karşıtı olarak Batı'nın temsilcisi Beyoğlu camekânları hakkında dile getirdikleri dikkate değerdir.

“Dün Tünel'den Galatasaray'a kadar dükkânlara baktım.

Esnaf bile zevk sahibi. İnsan bir bahçede geziniyormuş gibi oluyor.

Her camekân çiçek gibi. En adi eşyayı öyle biçime getiriyorlar ki

mücevher gibi görünüyor. Sonra halkı da bambaşka. Dönüp

bakmazlar. Yürümesini giyinmesini bilirler. Her şeyi bilirler canım...”

(2000: 29).

Karakterin ruhsal durumu, onun yaşadığı çevreyi yorumlayışı, duygu ve düşüncelerini aktarımı, kıyafetleri mekânın nasıl resmedileceğini de belirler. Mehmet Tekin, *Romancı Gözüyle Peyami Safa* adlı kitabında roman için, Doğu ile Batı'nın bazı mekânlar bakımından iç içeliğinin görüldüğüne değinir. Tekin de, mekânın sadece olayların üzerinde geçtiği öge olmaktan çıkıp romanın bileşiminde dinamik bir öge haline geldiğini vurgular (1999: 298).

Kardeşimin Gölgesinde mekân Hamburg ailenin yaşadığı şehir olarak sunulur. Abinin askerliğini yaptığı Ukrayna sınırları da eserdeki bir diğer mekân tasarımı oluşturur. Peyami Safa'dan farklı olarak mekân tasarımı anlatının ilerlemesinde bu çalışmada belirgin bir rol üstlenmez. Tarihi olayların aktarılmasında mekanların sunulması birliğin sağlanması söz konusu olduğundan önemlidir.

Anlatıcılar ve Eserdeki Tutumları

Fatih-Harbiye romanında anlatı, yazarın üçüncü şahıs dilinden aktarımıyla sağlanır. Yazarın anlatım tutumu biçimsel olarak incelendiğinde, karakterlerin iç dünyasına ulaşabilen, her şeyi bilen ve olayların sebep sonuç ilişkisine hâkim olan bir konumda olduğu görülür. Her şeye hâkim bu tutum, karakterlerin ruh dünyalarına hâkim olmakla kalmaz, aynı zamanda geçmiş ve geleceğe dair de bilgi sahibidir. Bu sınırsız bilgi birikimine sahip olma gücünü de okuyucuya her daim hissettirir. Bu yaklaşım sadece başkarakter için değil, eser boyunca Şinasi ve Ferit için de geçerlidir. Karakterlerin birbirleri ile konuşmalarını da aktaran diyalogun varlığı, anlatım tutumunu çoklu yöntem olarak adlandırabilir. Anlatıcının bu sınırsız gücüne rağmen Macit hakkında derin ya da yüzeysel bir aktarımda bulunmaması yazarın savunduğu görüşün anlatıcının üslubuna tesiridir. Macit yabancı bir kültürün vücut bulmuş karakteri olarak samimiyet ve yakınlık hissedilmediği için hakkında bilinirliğin sağlanması anlatıcı tarafından okuyucudan uzak tutulmaya çalışıldığı savunulabilir.

Kardeşimin Gölgesinde eserinde ise otobiyografik eserlerde hem anlatan hem de anlatılan figür olarak ben anlatıcı (Ich-Erzähler) bulunur. Anlatıcının sık sık yorum (Kommentar), rapor/ haber (Bericht), tasvir (Beschreibung), iç monolog tarzı (innerer Monolog) ile okuyucuya seslendiği görülür. Anlatıda dikkat çekici bir diğer tercih ise yazarın Karl-Heinz'dan bahsederken abimin ifadesinin yerine çoğunlukla "ağabeyin" (der Bruder) ifadesi kullanmasıdır ki bu da yazarın eserde sunmaya çalıştığı mesafe ve eleştirelliği derinleştirme çabasıdır. Aynı şekilde kendisinden de ben yerine *tekne kazıntısı*, *oğlan*, *çocuk* ve *bebek* (der Junge, der Nachkömmling, der Heranwachsende ve der Sohn) gibi ifadelerle bahseder. Bu sayede abi ile bir yargıcın ilişkisini sunmak, olaylara tarafsız bakma çabasını okuyucuya hissettirmek hedeflenir.

Olay Örgüsü ve Anı

Serim, düğüm ve çözüm bölümlerine ayrılabilir yapıdaki *Fatih-Harbiye* romanı on iki bölümden oluşur. On gün gibi kısa bir sürede gerçekleşen olay örgüsü kısaca şu şekilde aktarılabilir: Olay örgüsü, Darülelhan çıkışı Neriman ile Şinasi'nin yürüyüşü, Neriman'ın Şinasi'ye yalan söyleyerek Harbiye tramvayına binmesi ve Şinasi'nin bunu görmesi ile başlar.

İkinci bölümde ise, Şinasi'nin Neriman'ın babasını ziyareti; Neriman'ın Macit ile Beyoğlu'nda buluşmasının sabahında babası ile karşılaşması; Neriman, Fahriye ve Şinasi'nin beraber yürümesi; Şinasi'nin onları yalnız bırakıp gitmesi;

Neriman ile Fahriye'nin bir itiriyat mağazasına girmesi ve Neriman'ın geçmiş anılarını hatırlayarak doğu-batı karşılaştırmasını kokular üzerinden yapması; Beyoğlu'nda Macit ile karşılaşmaları ve Macit'in onları baloya davet etmesi; Neriman'ın Şinasi'nin evine gitmesi; Neriman'ın baloya gidebilmek için babasının gönlünü yapmaya çabalaması; Doğu'yu kedi, Batı'yı da köpek ile eşleştirmesi; Macit ile Şinasi'yi karşılaştırması; Neriman ve Şinasi'nin mektep çıkışı yolda konuşmaları ve bu konuşmanın ardından Neriman'ın sinir krizi geçirmesi; akşam Faiz Bey'in Şinasi'ye Neriman ile biran önce evlenmelerini söylemesi; Neriman'ın bunun için birkaç ay beklemek istemesi ve babası ile Şinasi'ye balo meyzusunu açarak onlardan izin alması; Ferit'in kahvehanede arkadaşıyla konuşması; Neriman'ın balo kıyafeti almak için Beyoğlu'na, ardından da dayısının kızını ziyarete gitmesi gelişme bölümüne dâhil edilebilir.

Sonuç bölümü ise, dayısının evinde gördüğü kadının anlattığı hikâye ve bu hikâyenin Neriman üzerindeki tesiri; Neriman'ın tramvayda Macit ile karşılaşması ve Macit'i yüzeysel bulması; yaşadıklarından ve hissettiklerinden pişmanlık duyması ve sonunda baloya gitmekten vazgeçmesi; herkesin toplandığı Ferit'in evinde gerçekleşen tartışma ve bu tartışmada bayılan Neriman'ın babasına ve Şinasi'ye baloya gitmeyeceğini söylemesi ve Şinasi ile evlenmeyi kabul etmesidir.

Kardeşimin Gölgesinde eserinde ise yazar anlatıyı kronolojik bir sıralamayı dikkate almadan kaleme almıştır. Yazarın hatıralarını bu tercihle sunması düşünme ve hatırlama eylemlerine uygun bir seçim olarak adlandırılabilir. Düşüncelerin zihinde sırasız ve dağınık belirmesi veya detaylarını zamanla hatırladığımız anıların özelliğine uygun olarak yazar da anlatısını sıralama olmaksızın yazar. Anılar arasındaki bağların kopukluğu ve aynı zamanda iç içeliği de anlatıya yansır. Olay örgüsü kronolojik sunulursa abinin savaşa katılması, savaştan ailesine mektup yazması ve ölümü, savaşın sona ererek Amerikan askerlerinin şehirde belirmesi, babanın işlerinin iyiye gitmesi ve bir zaman sonra değişen şartlara uyum sağlayamamasından dolayı çöküşü, babasının ölümü, annesinin seyahatleri, annesinin ölümü ve ablasının ölümü ile yazarın kitabı kaleme almaya karar vermesi olarak belirtilebilir.

Karakterler ve Roller

Neriman, *Fatih-Harbiye* romanının ana kadın karakteridir. Bilindiği üzere ana karakter bir anlatıda merkez karakter olarak da adlandırılabilir. Yazar da Doğu-Batı karşılaştırmasını bu karakter üzerinden vermeyi seçmiştir. Yazarın, Fatih semtinde yaşayan ancak Batı'ya özenen bir ana karakter olarak kaleme aldığı kişi, 22 yaşında bir genç kızdır. On beş yaşında annesini kaybetmiştir. Geleneksel bir Türk ailesinde yetişmesine rağmen bu değişim Neriman'ın roman boyunca iç hesaplaşmalarla okuyucuya sunulmasını sağlar. Neriman onu neyin mutlu edeceğini bilemeden arayışını sürdürür. Sinirlenmesi ve sinir nöbetleri geçirmesi onun zayıf karakterde olduğunun bir göstergesidir. Yazarın kadın bir karakteri ele almasına yönelik Moran şunları dile getirir:

“Peyami Safa'nın bu kızlara karşı tutumunda da birbirine karşıt iki eğilim sezeriz. Hem çekici ve ilginç bulur hem de aşağılar ve hor görür onları. İki tip erkeğin, başka bir deyişle, iki değerler sisteminin arasında kalan bu kızların da yapacakları tercih, temelde, yine madde ile ruh arasındadır ve Batı uygarlığına, konforlu «asri» hayata ve özellikle Batı modeli adama karşı duydukları zaafa yazar

fena halde öfkelenir, onları yüzeysellikle, hatta bilinçsizlikle suçlar. Fatih-Harbiye de yazar adına konuşan Ferit kadınlarımızın uygarlığı bir kültür sorunu olarak anlayamadıklarından, görünüşe kapılmalarından yakındır: «Kadınlar medeniyeti gözleriyle anlamaya mahkûmdur» (s. 114); «Fakat bizim kadınlarımız, şuursuz olarak beriki kültürü seviyorlar ve onlarda şuurlu bir hale gelen bugünlük yalnız şeklin estetiğidir.» (s. 116) Kadınlarımızın gözle gördüğü, şeklin, yani göze görünen maddenin güzelliği. Ne yazık ki görünmeyenin, ruhun, kalbin güzelliğini anlayamıyorlar kolay kolay. Müberra'nın Behiç ile evlenmek niyetinde olduğunu öğrenen Fahri'nin, «bu genç kız da, nihayet, Havva'nın o ihtiraslı çocuklarından biridir ki yüz büyük kalbe bir Amerikan otomobilini tercih eder» (3) sözlerinde, Peyami Safa'nın bu kızlara olan kendi öfkesi sezilir. Buna benzer suçlamalara bütün romanlarında rastlarız» (2012: 259).

Şinasi, Neriman'ın uzun yıllar beraber olduğu sözlüsüdür. Roman boyunca gergin ruh hali ile çıkar okur karşısına. Darülelhan'ın alaturka bölümünde kemeçe çalan bir öğrenci olarak fikir ve dünya görüşü olarak da Batı medeniyetinin tam karşısında durur. Karakter olarak dış görünüşüne ve yaşam tarzına özen göstermeyen bir resim çizer. Sert bir görüntüye sahip olmasına rağmen, içine kapanık, sorunlarını kendi içinde, tek başına çözmeye çabalayan oldukça hassas bir ruha sahiptir.

Faiz Bey, kızına oldukça düşkün, onu “saf Türk muhitlerinde” yetiştirmeye önem veren, maarif müdürlüğünden emekli, kültürlü bir babadır. Üsküdar'da bulunan evi bir yangın ile yok olduktan sonra Fatih'te kızı ve yardımcıları Güler ile daha sade bir hayat yaşamaya başlar. Edebiyat, tasavvuf ve musiki, özellikle de ney ile yakından ilgilidir. Doğu medeniyetinin zenginliğinin savunucusu rolündedir. Şinasi ile kızının evliliğini umut eden Faiz Bey, Şinasi'yi her bakımdan takdir etmektedir.

Macit karakteri ise Darülelhan'ın alafranga musikisi bölümünde keman eğitimi alan bir öğrencidir. Ancak eserde eğitimini yarıda kesmesi ve giyimi kuşamı haricinde derinlemesine bir karakter resmi çizilmez. Yazarın eserlerinde Batılı karakterlere olan bu mesafeli tutumu onun eserde de belirttiği, Batının madde dünyasına ağırlık veren ve yaşadıklarının aldatıcı ve önemsiz oluşu iddiasına bağlanabilir.

Kardeşimin Gölgesinde eserindeki karakterler ise abi Karl-Heinz, baba Timm, anne Anna, abla Hanne Lore ve Uwe Timm olarak sıralanabilir.

1899 doğumlu babanın çocukluğuna dair yazarın bilgisinin olmayışını yazarken fark eden yazar şaşırır. Birinci Dünya Savaşı'na gönüllü katılan ve subay olmayı arzulayan bir asker olsa da savaşın kaybedilmesiyle bu umudu gerçekleşmez. Uzun boylu, zayıf, sarışın mavi gözlü olan baba sosyal ilişkilerinde aranan, insanlarla iyi geçinen ve dost canlısı bir kişiliğe sahiptir. Ölü hayvan doldurucusu, asker ve kürkçü olarak mesleği tanımlanabilecek olan baba, otuzlu yılların başında

Amerika’da ölü hayvan doldurucusu olarak aldığı iş teklifi alır. Bu teklifi kabul etmemesini onun milliyetçi oluşuna bağlayan yazar şunları dile getirir:

“Teklifi kabul edip etmemeyi, göç etmenin ne anlama geleceğini uzun uzun düşündü. Ama sonra kalmaya ve serbest çalışmaya karar verdi. Bunun nedeni ailesiydi. Başka ve daha derin bir neden ise, Amerika’yı sevmemesi, Almanya’da kalmak istemesiydi. Almanya sadece bir ülke değildi, “o” ülkeydi, ait olduğu, içine işlemiş, gurur duyduğu tarihle dolu ülke. Alman olan sadece pasaport değildi, *vatan, dil, halktı*; halk sözcüğü gerçekten de anlam olarak Alman’ın kökeninde yatar; *Deutsch*, Alman, Got dilinde *thiot* demektir: boy, halk” (2011: 60).

Anne ise babaya iş yerinde yardım eden ve çocuklarıyla ilgili biridir. Eşine her koşulda destek olan ve onu eleştirmeyen ağırbaşlı bir kişilik olarak aktarılır. Mizah anlayışı gelişmiş bir kadındır. Şikâyet etmeyen, yeni koşullara uyum sağlayabilen anne, eşinin ölümünden sonra da iş yeri ile o ilgilenir. Timm ile ilişkisi oldukça iyidir. Eşinin ölümünden sonra Ukrayna’da bulunan oğlu Karl- Heinz’in mezarına gitmek ister.

Abla Hanne Lore iki kere nişanlanmış ama iki nişanlısını da savaşta kaybetmiş şanssız bir kadındır. Bu yaşamı da onun içine kapanıklığını daha da pekiştirmiştir. Baba Hanne Lore doğduğunda hayal kırıklığına uğrayarak *onunla ne yapacağını bilemez*. Aynı dışlanmışlığı yazar Karl-Heinz’in mektuplarında da hisseder. Çünkü bu mektuplarda ablanın adına rastlamak oldukça güçtür. Abiden iki yaş büyük olan Hanne Lore ise kimsenin dikkatini çekmeden bir köşede durur. Babasının tüm ilgisini büyük abiye yönlendirmesi Hanne Lore’nin mutsuzluğuna sebep olmuş, baba ise bu durumu suratsız olmakla açıklamıştır.

“Annenin anlattığına göre, baba bir oğlan çocuğu olmasını o kadar çok istemiş ki, “kız”ı ne yapacağını bilememiş, iki yıl sonra doğan oğlu Karl-Heinz’ta ise durum farklı olmuş. Gerçekten de fotoğrafların hiçbirinde ablayla fiziksel iletişim halinde görülüyor, ne kollarının arasına almış ne elinden tutmuş ne kucağına oturtmuş” (2011: 47).

Baba ile ablanın ilişkisi bu kısır döngüde yer alırken Uwe ise babası tarafından eserde ilk anıldığı noktada *şımarık* olarak nitelendirilir. Uwe Timm ve ablası Hanne Lore, Karl-Heinz’in gölgesinde kalarak sessizleşen içine kapanan aile bireyleri olmuşlardır.

Anne ve babanın gurur kaynağı Karl-Heinz 1.85 boyunda, sarışın, mavi gözlüdür. 18 yaşında gönüllü olarak Waffen SS birliklerine katılır. Eser boyunca abi anne ve babasının gözünden şu sıfatlarla anılır: Sabırlı, yalan söylemeyen, hep dürüst, cesur, asla ağlamayan, itaat eden, örnek ve uslu bir çocuk. Yazarın hatırladığı abisinin tuhaf bir özelliği vardır. Abi küçük evde birden kaybolması ve bulunamamasıdır. 19 Eylül 1943 tarihinde Ukrayna’da yaralanarak iki bacağını da kaybeder. 16 Eylül 1943 tarihinde de SS onbaşı olarak şehit olur. Gönderdiği mektuplar ve günlüğü yazarın bu çalışmasını kaleme almasını sağlamıştır.

Fatih-Harbiye Romanında Kimlik Arayışı ve Nesil Çatışması

Fatih-Harbiye romanı bireysel düzlemde ziyade tüm toplumu ilgilendiren bir sorunu ele almaktadır. Diğer bir ifade ile bir karakter üzerinden tüm toplumu ilgilendiren bir sorun ele alınır. Neriman'ın yalnızlığı, kimlik ve gelecek arayışları, mücadeleleri, nişanlısı ile ilişkisi, kendisine ve ailesine yabancılaşması tüm toplumun manevi değerlerinin Batı karşısındaki tutumunun bir parçasıdır. Öz itibarı ile kültür üzerine kurulu bir romandır.

Karakterler ve birbirleri ile kurdukları sosyal ağda her karakterin bir temsil alanının var olduğu görülmektedir. Şinasi, Neriman için geçmişin, Fatih semtinin temsilcisidir. Şinasi'nin karakter özellikleri dikkate alınarak, onun şarkın ve şarklı olmanın getirdiği tüm özelliklerin taşıyıcısı olduğu söylenebilir. Kendi öz kimliğine sahip çıkma noktasında idealist olduğu da belirtilmelidir.

Nesil çatışmasının eserde Doğu-Batı çatışması üzerinden verildiği görülür. *Medenileşme* arzusu taşıyan Neriman, bir çeşit kimlik arayışındadır. Tüm bunların karşısında Macit ise, alafranga dersleri alan ve keman çalan bir karakter olarak Batı'nın temsilini üstlenir. Karakterleri, giyim-kuşamları, hayat felsefeleri, davranış biçimleri, hatta çaldıkları enstrümanları bile birbirine tamamen zıt olan Şinasi ve Macit, Neriman için iki çatışma noktasını oluşturur. Bu iki karakter hakkındaki düşünceleri onun kendi iç dünyasındaki çatışmayı da filizlendirir. Neriman için bu iki karakter, iki farklı yaşam biçiminin vücut bulmuş halidir. Neriman da, Tanzimat dönemi ile başlayan Batı'nın etkisi karşısında kararsız davranan yeni halkı temsil eder. Doğu ile Batı'nın çatışmasında Neriman, nereye ait olduğunu sorgulamaktadır. Yazarın genç kız üzerinden aktardığı kararsızlık aslında genel bir toplum sorunu yansıtır.

Harbiye ile anılan Macit ve Fatih mahallesinde oturan Şinasi, iki farklı uçta konumlanırlar. Eserde mekânlar üzerinden anlatının sürdürülebilirliği sağlanır. Harbiye, modernliğin, yeniliğin Garp'ın yerini alırken Fatih ise geleneksel, değişmeyen eski sistem İstanbul'dur. Eserde aktarılan bir diğer mekân tasarımı ise, kişilerin ruh dünyasının onların yaşadıkları çevreye etki ettiği iddiasında yer bulur. Bu iddia, iki farklı yönden ele alınabilir. Neriman'ın sıklıkla dile getirdiği semt karşılaştırması ve karakterlerin yaşadıkları odaları. Fatih mahallesini beğenmeyen ve bir genç kız olarak o evde kötü bir yaşam sürdüğünü ve her şeyden mahrum yaşadığını ileri süren Neriman, Beyoğlu'na hayrandır. İstanbul'un bu iki semti, yaşam şekli, mimari yapılarının özellikleri, ahlak anlayışı, kadın erkek ilişkileri, müzik ve değerler sistemi bakımından birbirinden ayrılır. Eserde Doğu-Batı karşılaştırması yaşamın hemen hemen her alanından örneklerle detaylandırılır: Kemeçe, saz ve ud – keman ve gitar, kahvehane - Maksim salonu veya Löbon Pastanesi, gaz lambası –elektrik, hayvanlı araba – otomobil, yağ – parfüm, tahta ev – taş ev... Bu kıyaslamada yazarın, hayatın tüm noktalarından seçilmiş detaylı ve geniş bir örnek sunması da anlatının edebi lezzetini arttırmaktadır.

Romanda bir diğer çatışma da genç bir kız olan Neriman ile yaşlı babası arasında görülen nesil çatışmasıdır. Bu çatışma eserde en belirgin olarak modern – modern olmayan tartışması çerçevesinde ortaya çıkar. Fikir farklılıkları, Faiz Bey'in Doğu'nun zengin mirasını konuştuğu anda daha da belirginleşir. Bu zengin mirasa sırt çeviren Neriman ise medeniyet olarak adlandırdığı Batılılaşma hevesine kapılmıştır.

“... artık ben bir Fatih kızı olmak istemiyorum, anlıyor musun? Böyle yaşamaktan nefret ediyorum, eskilikten nefret ediyorum, yeniye ve güzeli istiyorum, anlıyor musun? Eski ve yırtık ve pis iğrenç bir elbiseyi üstümden atar gibi bu hayattan ayrılmak,

çıkmak istiyorum. İhtiyar adam, bozuk sokak, salaşpur ev, gıy gıy, hey hey, ezan, helvacı... Bıktım artık, ben başka şeyler istiyorum, başka, bambaşka, anlamıyor musun?" (2000: 71).

Cümleleri Neriman için karakteristik bir ifadeler bütünüdür. Neriman, maddeye, bir diğer ifade ile görünene özden daha fazla değer veren bir anlayışa sahip bu cümleleri ile materyalizmi öncüler. Bu eskilik, geri kalmışlık düşüncesinde din faktörüne de değinmek gerekir. Kedi – köpek karşılaştırmasındaki ifadelerinde Neriman, geri kalmışlığın nedeni olarak Müslümanlığı öne sürer.

"Neriman düşündü ve bir anda şarklıların kedileri ve garplıların köpekleri niçin bu kadar sevdiğini anladı. Hristiyan evlerinde köpek ve Müslüman evlerinde kedi bolluğu şundandı: Şarklılar kediye, garplılar köpeğe benziyorlar! Kedi yer, içer, yatar, uyur, doğurur; hayatı hep minder üstünde ve rüya içinde geçer; gözleri bazı uyanıkken bile rüya görüyormuş gibidir; lapacı, tembel ve hayalperest mahlûk, çalışmayı hiç sevmez. Köpek diri, çevik, atılgandır. İşe yarar; birçok işlere yarar. Uyurken bile uyanıktır. En küçük sesleri bile duyar, sıçrar, bağırır" (2000: 48).

Peyami Safa, eserde kaleme aldığı karakterler üzerinden, yazma eylemi ile vermek istediği anlam bütünlüğünü oluşturur. Olay örgüsünün dar olması, eserde anlatılan zamanın bir aydan kısa bir süreyi kapsaması bu iddiayı güçlendirmektedir. Karakterleştirme ve anlatıyı sürdürme karakterin dış görünüşü ile de sağlanır. Neriman'ın Fatih semtinden uzaklaşma arzusu onun giyim kuşamı ile de dışa vurur. Şinasi, söyledikleri ve idealist görüşleriyle derinlemesine resmedilirken Macit hakkında okuyucu sadece onun dış görünüşüne dair bilgi sahibi olabilir. Macit, Neriman için içinde bulunduğu bu eskilikten, miskinlikten bir kaçış yolunu simgeler. Bu kaçış yolunu ona ilk görünür kılan ise Neriman'ın dayıkızıdır. Ancak, dikkat çeken bir diğer nokta da Neriman'ın içinde bulunduğu kültürden uzaklaşması onun öncelikle babası ile uzaklaşmasına, ardından da Şinasi'den kopmasına sebep olacaktır. Bu da geçmişini ötelemek, bambaşka bir geleceğe yönelmektir.

Macit, yaşanan tüm bu çatışmalarda kayıtsızdır. Yazar ona dair derin incelemelerde bulunmaz. Macit sadece Neriman'ın gözünden, Neriman onun nasıl görmek istiyorsa o şekilde aktarılır. Edebiyat sahasında bu çatışmaya dair romana yönelik eleştirel bakış açısı geliştiren önemli bir isim olarak Fethi Naci *Yüz Yılın Yüz Türk Romanı* adlı kitabında Peyami Safa'nın Doğu - Batı sorununu ele alıp fakat bu sorun üzerine tartışmadığını ve daima Doğu'yu övüp Batı'yı yerdüğünü söyler (1999: 239) ve bu iddiaya da Macit karakteri kendini ifade etmeden olayların tam ortasında yer alarak bir örnek teşkil eder. Eserde sıklıkla dile getirilen Fatih - Harbiye tramvay hattı iki farklı medeniyet, iki farklı metafizik ve iki farklı hayat anlayışı arasındaki köprüyü simgeler. Bu köprü üzerinde sık sık gidip gelen, bir arayış içinde olan Neriman aslında kaçış halindedir. Bu kaçış evinden, geçmişinden, kültüründen, semtinden, sözlüsünden, kısacası kendi benliğindendir. Hayalini kurduğu bu kaçış arzusu bir çeşit yabancılaşmadır. Yabancılaşma da değişmenin, ötekileşmenin ilk basamağını oluşturmaktadır.

"Şinasi Neriman'ın gözünde, aileyi, mahalleyi, eskiyi, şarklıyı temsil ediyordu; Macit yeninin, garbın ve bunlarla beraber

meçhul ve cazip sergüzeşterin mümessili ve namzediydi. Bu iki genç, Neriman'ın ruhundaki iki cepheyi bütün vuzuhuyla şuura çıkardılar. Neriman Macit'i tanıdıktan sonra kendi kendisini daha iyi tanımıştı" (2000: 60).

Tüm bu ilişkileri usta bir dil ile kâğıda döken yazar, karakterlerinin iç dünyasını da kaleme almış ve karakterlerinin içinde bulundukları kara buhranı çözüme kavuşturmuş, düğümleri çözmüştür.

Romanda Batılılaşma algısının yanlış olduğu mesajı sıklıkla vurgulanır. Özellikle kadınların gerçekliği derinlemesine değil, sadece görünen ile ele aldıkları vurgulanır. Neriman'ın kıyafetinde gerçekleşen değişimlere yapılan dikkat çekme eylemi bunun bir sonucudur. Eserde yanlış modernleşme eleştirisi sunulur. Karakterin kendisinden kaçma, Batılı olma, yeni ve ona ait olmayan bir karaktere sahip olma hayranlığı eleştirilerek kaleme alınır. Romanın sonunda Gazali'den yapılan alıntı, yazarın bu tutumunu açığa vuran ve bunu destekleyen bir tutuma sahip olduğunu bir kez daha gözler önüne serer: Önemli olan kendi kültürüne sahip çıkarak manevi değerlere sırt çevirmemektir.

Eserde Neriman modernleşmenin çözümü olarak Batılı gibi olmanın gerekli olduğunu düşünür. Ancak Şinasi, Ferit ve Faiz Bey karakterleri üzerinden bunun yanlış bir düşünce biçimi olduğu sıklıkla vurgulanır. Yapılması gereken, kendi kültürünün özüne dönülmesidir. Bu bir çeşit sentezdir. Madde ile ruh arasındaki çatışmanın her daim canlı tutulduğu romanda, sadece batıya yönelik bir çeşit tek maddeyi yaşamaktır. Ruh, kültürdür. Ruh, her daim maddeye üstün gelir ve maddeden daha önemlidir. Madde, yüzeyseldir ve her daim değişebilir ve hatta değişmek zorundadır. Neriman'ın romanda Fatih semtine dair tüm eleştirisi de gözüyle gördüğüne dairdir. Giyim kuşam ya da kahvehanelerin yapısı veya dışarıya oturulması gibi değişebilen ve öze inmeyen bir görüntüdür: Sadece şekildir. Bu savı desteklemek için Macit ve Şinasi'nin Neriman gözünden karşılaştırılması verilebilir:

"O Macit'in ellerine baktım, kadın eli gibi, tertemiz, incecik, tırnakların üstünde bile çalışmış. Şinasi'nin elleri gözümün önüne geldi. Tırnağının biri kırık, öbürü batık... Ne imiş? Kemence çalarmış. Böyle elini parçalayan sazı parçalamalı. Hiç telin kenarına tırnak sürülen saz görülmüş müdür? Her işimiz acayip, nefret ediyorum" (2000: 28).

Faiz Bey, kızına elindeki Sadi'nin kitabıyla cevap verir. Batı'nın sadece dansının, eğlencesinin örnek alınmaması gerektiğini savunur. Bilime, tekniğe ve kültüre verilen önemin örnek alınması gerektiğini vurgular. Ancak bu şekilde yüzeysel bir yaşam sürdürülmemiş olacaktır. Bu noktada Ferit'in dile getirdiği "Kadınlar, medeniyeti gözleriyle anlamaya mahkûmdur" (2000: 98) cümlesi kadınlara yönelik bir eleştiri özelliği de taşır. Daha rahat ve daha lüks yaşamının batılı yaşama biçimi olarak algılanması yanlıştır. Samimiyet ve kendi olma durumu bu noktada karaktere bürünerek ortaya çıkar. Son bölümde, Macit'in Neriman'a içtenlik ile ilgili önceden söylediği cümleleri Neriman için Rus kızın hikâyesinden sonra daha büyük bir önem taşır hale gelir. Neriman doğal ve olduğu gibi davranan bir kızdır ve yaşadığı bu süreçten pişmanlık duymaya başlar. Bu noktada esans

almak için gittiği o modern mağazadan bahsetmek de yerinde olacaktır. Mağazada kimse birbiri ile konuşmaz, sadece işaretler. Bu durum da Neriman'ı çok şaşırtmaktadır. Çünkü bu iletişimsizlik ve yalnızlık bir samimiyet göstergesi değildir.

Doğu ve Batı tesirini eş zamanlı olarak yaşamış olan Neriman nerede duracağına başlangıçta karar verememiştir. Macit ile arkadaşlığıyla beraber Batı hayranlığı ve özentiliği artar. Bir arayış içinde olan Neriman kaçınılmaz olarak buhranlı bir döneme girer. Ancak romanın sonunda kimlik arayışının kendi kültürüne dönüş ile sonlanması ile huzuru bulur ve rahat bir uyku uyuyabilir. Son olarak romandaki bu çatışmanın yazarın roman tekniği ile bağı şu şekilde ilişkilendirilebilir:

“Peyami Safa'nın romancı çizgisine dikkat ettiğimizde, *Fatih-Harbiye* romanının gerçek anlamda bir 'dönemeç' olduğunu fark ederiz: Romanın düşünce ve felsefi dinamiğini oluşturan 'Doğu/Batı' meselesi, tezat tekniğinin desteğiyle sembollere yüklenen misyon ve anlamlarla başarılı bir şekilde yansıtılır. Peyami Safa, bu yansıtıta, aynı zamanda kendi roman anlayışının hareket noktasını oluşturan 'müşahhasan mücerrede'('somuttan soyuta') gitme usulünü başarılı bir şekilde dener. Bu bağlamda, tezat tekniği çerçevesinde imaj gücü hayli yüksek sembolik unsurların, geniş bir şekilde kullanılması, eserin dünyasını (felsefi ve estetik dünyayı) beklenenin üzerinde genişletir. Meselâ Doğu'yu simgeleyen “kedi”nin, Batı'yı simgeleyen “köpek”in gerisinde farklı dünya görüşlerinin, farklı bir felsefe ve üslup anlayışının, hatta farklı medeniyetlerin yattığını görürüz. Romanın geneline mantıklı bir şekilde serpiyen “lâmba”, “elektrik”, “ud”, “kemân”, “serpantin”, “caz”, “koku”, “parfüm” vs. gibi unsurlar, söz konusu farklılığın, hatta zıtlığın sınırlarını bir hayli genişletir. Bunun içindir ki, *Fatih-Harbiye* romanı konusundan çok, uygulanan teknikle kendini kabul ettirmiştir denebilir” (Tekin, 1999: 30).

Kardeşimin Gölgesinde Eserinde Geçmişle Hesaplaşma ve Nesil Çatışması

Eserde çatışma farklı düzlemlerde ortaya çıkar. Yazarın geçmişi ile yüzleşmesi yazarın en büyük çatışmasıdır. Yazma sürecini sürekli ertelemesi ve nihayetinde yazma cesaretini ve fırsatını bulmasına rağmen, gerçeklerle yüzleşmenin, içinde bulunduğu çatışmanın onun için ne kadar zor olduğu, yazarken ve eser için araştırma yaparken vücudunun verdiği tepki ile eserde şu alıntıdan anlaşılır: “Çalışma günlüğümde arayıp buldum, gerçekten de sağ gözümdeki korneanın ilk yırtılması Browning'in kitabını okuduğum döneme denk geliyor – Ganz normale Maenner” (2011: 134).

Eserde ilk ve en büyük çatışmanın Uwe ile babanın arasındaki çatışma olduğu belirtilebilir. Yazarla babasının ilişkisine, çalışmanın başlığında da vurgulandığı üzere her daim abisin gölgesi düşer. Babasının çocukları arasında en çok abi Karl-Heinz'ı sevmesi ve bütün ilgisini ona yöneltmesi, yazar ve babasının ilişkisinin geleneksel boyutta ve sınırlı olmasına yol açar. Baba, Uwe ile çoktan ölmüş olmasına rağmen abisini her daim bir kıyaslama içinde tutar.

“Bir tren yolculuğunda bir Amerikan subayı bana bir tablet çikolata ikram etti, kabul etmedim Amerikalı başını iki yana salladı. O sırada orada olan baba, sonraları bundan kahramanca bir şeymiş gibi söz edip durdu. Elbette Karl-Heinz da aynısını yaparmış” (2011: 64).

Çocuk Uwe ile konuşmaktan zevk alan ve sabırla ona hikâyeler anlatan babaya, zamanla oğlunun bu hikâyelere dair sorular yöneltmesi ilişkilerinin boyut değiştirmesine yol açar. Bir diğer ifade ile baba ile Uwe'nin ilişkisi başlarda sadece soğuk ve kuralcı olsa da zamanla bu ilişki çatışmaya evrilir.

“Ben on altı yaşındayken, aramızda inatçı, giderek daha ikinci bir çatışma başladı. Onun dar kafalı, her zaman kendini haklı gören katılığına karşılık, benim inatçı suskunluğumun nedeni, gündelik yaşamın nefret edilesi kurallarıydı: kot pantolon yok, caz yok, akşamları saat 10.00'da evde olunacak. Yasaklar, talepler, düzenlemeler. Bana mantıklı gelmeyen ve apaçık çelişkili olan bir kurallar sistemi. Sırf büyüdükçe onu eleştirel bir gözle görmeye başladığım için değil, yaşam koşulları da değiştiği için” (2011: 24).

Babanın otoriter ve geleneksel yapısına karşın Uwe, Amerikan yapımı filmler izleyen, Amerikan edebiyatından eserler okuyan ve jaz dinleyen bir kişidir. Yaşam şekilleri birbirinden tamamen farklı bir boyuta yönelir. Yazarın babası ile kuşkusuz ki Almanya ilişkilendirilebilir. Almanya gibi baba da değişikliklere uyum sağlamak zorunda kalmıştır ve bu hızlı değişimi kabul etmemek ve ona uyum sağlayamamak gibi sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Bu sorunlar babanın iş yaşamında çöküşüne sebep olur. Bu çöküşünü ise içki ile kapatmaya çalışır. Bunlara paralel olarak da babasının rahatsızlanmasına yazar “ticarette değişen duruma bedensel tepki olarak kalp krizi” (2000: 77) yorumunda bulunur. Yeni düzene ayak uydurabilen ve bunun bir parçası olmaktan memnun olan Uwe ise geçmiş düzenin temsilcisi konumundaki babasının mesleğinin bir parçası olarak ürettiklerini komik bularak *güler*. Onu, başarısız bulur. Sonuç olarak da yazar, babanın meslekteki düşüşünü kaçınılmaz bulur.

Baba ile olan çatışmanın çözümlenemez boyutunu ise politik görüşlerinin birbirinden tamamen zıt olması oluşturur. Babanın Nasyonal Sosyalizm politikalarını desteklemesi ve yazarın zalimce bulduğu konuları savunması ikili arasındaki uçurumu daha da derinleştirir. Eserde anlatılan zamanın tarihsel arka planın bakıldığında Almanya'da Birinci Dünya Savaşı kaybedilmiş, 1919 yılında imzalanan Versay Barış Antlaşması yenilgiyle imzalanmak zorunda kalınmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nda da Hitler döneminin başarısız ve acımasız yönetimi Almanya'nın tarihinde derin izler bırakmıştır. Tüm bu süreci yaşayan baba her şeye

rağmen savaşa katıldığı için hem kendisi hem de büyük oğlu ile gurur duyar. Bu gururun altında yatan ana neden ise kendisinin milliyetçi olmasıdır.

Babasının Almanya'yı terk etmeyi ihanetle eş değer tuttuğu ve bu sebeple Thomas Mann'ı vatan haini kabul ettiği dönemin ardından savaşın kaybedilmesi ve babasının bu zor dönemde Amerika'dan bir yardım paketi alması, geçmişte Amerika'da yaşamayı kabul etmeme kararını ona yeniden sorgulatır. Baba yardım paketindeki hayranlık uyandıran ayakkabılara bakarak "Ne aptalım, neden Amerika'ya gitmedim?" (2011: 61) diyerek pişmanlığını dile getirir.

İki nesil arasındaki politik görüşlerin farklılığını yazarın şu yorumunda da görmek mümkündür:

"Bugün hatırladıklarımın hareketle edindiğim izlenim, babanın bu kayıp yüzünden anneden daha çok acı çektiği. Anne yas tutarken ağabeyle vedalaşmıştı, öfkesi bir nesne buldu, "çapulcu çetesi," bununla Nazileri kastederdi, ama bununla askerleri de kastederdi, bununla "yukarıdakileri" kastederdi, politika yapanları, hükmedenleri. (...) Baba yas tutamadı, sadece öfkeye kapıldı, ama onun için cesaret, yükümlülük, gelenek sarsılmaz şeyler olduğundan, bu öfke nedenlere değil, sadece askeri acemilere, kaytarıcılara, hainlere yöneldi. Asker arkadaşlarıyla sohbet malzemesiydi bu. (...) Savaşın neden kaybedildiğine dair açıklamalar ararlardı. Bir kez daha meydan savaşları yapılır, emirler düzeltilir, yeteneksiz generaller görevden uzaklaştırılır, Hitler'in elinden askeri komuta gücü alınır. Bugün, bu neslin akşamlarını bu konuların doldurduğunu hayal etmek pek mümkün değil (2011: 70)."

Savaşın kaybedilmesini ve Amerikan askerlerinin Almanya'da görünür olmasını kurtuluş olarak adlandıran yazar ise Almanya'da yaşanan büyük toplumsal güç değişimini şu cümleler ile anlatır.

"Daha iki gün önce korkulan ve saygıyla selamlanan kahverengi üniformalı bölge yöneticisi Feigtmaier yol kenarındaki olukta durmuş, sokağı süpürüyordu, bu sırada cipler onun yanı başından geçtiler ve adam kaldırıma sıçramak zorunda kaldı, üstü başı çamur içinde" (2011: 62).

Savaşın kaybedilmesi ile yetişkinlerin aşağılanmasını anlamlandırmaya çalışan çocuklar, Amerikan askerlerinin attığı izmaritleri alan kadınları da gözlemlerler. Babalarının aşağılanması, çok kısa bir süre önce bağıra bağıra konuşan babaların bugün birbirleri ile fısıldaşması, olanlardan haberlerinin olmadığını söylemesi ve ihanete uğradıklarını itiraf etmeleri göze çarpan diğer değişimler olarak aktarılır. Emir vermeye alışmış bir neslin yenilgiyi tadarak bütün hükümlerinin dört duvar arasına sıkıştığı bir dönem haline gelir. Baba için Nazi dönemini eleştirmek ve hatalarını sorgulamak, onların suçlarını gün yüzüne çıkarmak, Almanların sorgusuz sualsiz itaatini ve *askerlik tutkusunu* eleştirmek tarafsızlık değil, aksine savaşı kazananların üstünlüklerini Almanya'da kabul ettirme

ve yeni düzene geçmişi o şekilde empoze etme çabasının sonucudur. Diğer bir ifadeyle yaşananları suç olarak kabul etmez. Bu toplumsal değişimde bir nesil kültürel, askeri, politik ve de ekonomik yönden zayıflatılmış olur. Ancak aile içinde itaat etmemek ve karşı gelerek cesur olmak konusundaki eğitim bir kez daha sorgulanır ve sonuç olarak bundan kaçınılması salık verilir. Olanlar “kaderin sillesi” (2011: 81) olarak yorumlanır. Otoriter bir yapıya sahip olan baba için savaşın kaybedilmesi Almanya'nın hatalarından değil, askeriyedeki acemiler, işini özensiz yapan hainlerden dolayı olmuştur.

“Tek başarısızlığa uğrayan baba değildi, onunla birlikte bütün “değerler sistemi” başarısızlığa uğramıştı. Üstelik baba bizzat, diğer pek çokları gibi –direnc göstermiş az sayıdaki kişi dışında, neredeyse herkes- bu değerlerim yıkılmasına katkıda bulunmuştu. Buna verilen tepki, inat ya da bastırmaydı” (2011: 97).

Ayrıca babanın suç denen şeyin, bir diğer ifade ile savaşın diğer taraflarının da katılımıyla gerçekleştiğini, Almanya'da Yahudiler öldürülürken tüm dünyanın da sessiz kalarak buna destek olduğunu belirtmesi babanın savunma mekanizması olarak yorumlanabilir. Yahudilerin yaşadıkları konuşma söz konusu olduğunda sessizliğe bürünmesi Timm'in dikkatini çeker. Babanın savaş sonrası tutumunu ise yazar kendi bakış açısıyla şöyle aktarır:

“Babanın nesli, faillerin nesli, anlatmaktan ya da susmaktan besleniyordu. Sadece bu iki olasılık var gibiydi, ya sürekli bundan söz ediliyordu ya da hiç söz edilmiyordu. Anıların ne kadar bunaltıcı, ne kadar rahatsız edici olduğuna bağlı” (2011: 91).

Tüm bu süreçte bir çatışma konusu olarak Amerika'yı da ele almak gerekir. Amerika ile yazarın tanışması resimli kitaplar vasıtasıyla olur. Doğasını, mimarisini, yaşam biçimlerini ve bunların yazar üzerinde bıraktığı etkiyi derinlemesine tasvir eder. Almanya ile kıyasladığında ise “insanı boğaz darlığı, yönetmelikleri ve talimatlarıyla yıkıntılar ülkesine zıt bir dünya” olduğu sonucuna varır (2011: 80). Kısacası büyüme çağındaki Uwe için Amerika oldukça cazip bir ülkedir. Hatta gelecekte bir süre orada yaşama hayali bile vardır. Amerika ile Almanya'yı özellikle savaş sonrası yokluk döneminde de kıyaslar. Güçlü bir ülke olarak Amerika, eserde kültürel olarak da daha güçlü kabul edilir:

“... babanın “Almanyamız”ından çok daha güçlü, dolayısıyla elbette babadan da güçlü. Babanın nesli Amerika'yla aşağılanıyordu. Rusya'nın nüfusu “yoğundu, ama savaşta büyük kayıplar vermişti”. Amerika ise daha büyük, daha güçlü ülkeydi. Onun değer yargıları, kültürü aynen alındı. Dünyayı fethetmek için yola çıkanlara, seçilmiş ırkın mensubu olduklarını sananlara bir hakaret. Onur. Şimdiye sigara izmaritlerini almak için yere eğiliyor ve başka bir şekilde yeniden eğitilmek durumunda kalıyorlardı” (2011: 61).

Babanın yanı sıra eserde abi de yazarın çatışmada olduğu bir diğer kişi olarak aktarılır. Abisi ile paylaşımları yok denecek kadar az olmasına rağmen,

babasının iki kardeşi daimî bir karşılaştırmada tutması kaçınılmaz olarak yazarın abisi ile de içten içe bir çatışmaya girmesine yol açmıştır.

“Yokluğuyla ve varlığıyla çocukluğum boyunca bana eşlik etti, annenin mateminde, babanın şüphelerinde, anne ile baba arasındaki imalı sözlerde. Onunla ilgili şeyler anlatılırdı, küçük, hep birbirine benzeyen durumları bunlar, onun cesur ve dürüst olduğunu gösteren. Ondan söz edilmediğinde bile gündemdeydi, diğer ölülerden daha gündemde, hikâyelerle, fotoğraflarla ve babanın beni, “tekne kazıntısı”nı, göz önüne alarak yaptığı kıyaslamalarda” (2011: 12).

1950’li yılların sonuna doğru babanın işleri yavaşlar, tüketiciler daha çok büyük mağazalara rağbet göstermeye başladı. Tüm bu sıkıntılarda Karl-Heinz “keşke burada olsaydı” cümlesi ile beklenen bir kurtarıcı misali ailede her zaman anılır. O olsaydı yaşanan sıkıntıların çözüme kavuşacağı, onun destek olarak sorunu çözeceğine inancı ile de yazar ve abisinin arasındaki ayrım belirginleştirilir.

Yazar abisi ve babasının ilişkisinde kendini nerede konumlandığı sorusuna ise “ağabey hakkında yazmak, aynı zamanda baba hakkında yazmak demek. Ona olan benzerliğim, ağabeye olan benzerliğimden anlaşılabilir” (2011: 21) cümleleri ile yanıt verir. Tam adı Uwe Hans Heinz olan yazarın hem abisi Karl-Heinz’ın hem de babası Hans Christian August Timm’in adını taşıması onları her daim yanında hissetmesine ve çatışmayı canlı tutmasına sebep olur.

Yazarın *kayda geçirilmiş anlar* olarak adlandırdığı abinin savaş günlüğünde, savaşın kötü yanı değil, gurur duyulan tarafının ağırlıkta olduğu vurgusu göze çarpar. Ruslara verilen zarardan gururla bahsedilirken kendi ülkesinin aldığı zarardan acı duyar. Abi 11 Ağustos 1943 yılında yazdığı mektubunda şunları kaleme alır:

“... bir tek evle ilgili endişelerim var, buraya her gün İngilizlerin hava saldırılarının haberi geliyor. Şu Saksonlar yaptıkları pislikleri azaltsalar. Bu bir savaş değil, kadın ve çocuk katliamı- ve bu insani değil” (2011: 27).

Aynı savaş sahnesini kendilerinin de Ruslara yaşatmalarına rağmen abinin savaşı ve acıyı tek taraflı, kendilerine karşı zulüm olarak yorumlamasına yazarın tutumu eleştireldir ve abi ile olan çatışmanın ana sorunsalını oluşturur. Bu eleştirisini ise yazar abinin katıldığı Harkov geri alınışıyla örneklendirir. Harkov’da aç kalan, idam edilen, donarak ölen, öldürülen, evsiz barksız kalan, kurşuna dizilen insanların durumunu dile getirmeyen abisinin ironik bir şekilde bunu *insani* bulup bulmadığını merak eder. Günlükte Harkov’a dair bu insanların değil, sadece yerle bir olmuş şehrin görüntüsü içeren fotoğrafların olması da aynı ikiyüzlülüğün göstergesidir. Acı karşısında ilgi ve merhameti yanlı savunması ve ayırım yapması yazarın abisinde eleştirdiği noktaları oluşturur.

Sözdizimi dağınık, noktalama işaretleri az, bozuk bir el yazısıyla yazılmış mektupta yazar savaşı eleştiren bir cümle görmeyi umut etse de bunu göremez. Abisi savaşın *normal* halini yazmıştır. Abisinin Yahudi ya da sivil halk katliamına katılmasına yönelik yazarın duyduğu korku karşılıksız çıkar. Abi sadece gündelik savaşa kalmıştır.

Ölmüş abinin anne baba tarafından Uwe ile daimi bir karşılaştırma içinde bulundurulması da yazarın abi ile bu çatışmasını bilinçsiz de olsa canlı tutmasına yardım ettiği varsayılabilir. Anne de Uwe ile abisini kıyaslar. Uwe'ye abisi hakkında konuşurken onun aksine abisinin askerliğe ilgi duymadığını dile getirir. Uwe askerlerle sohbet etmekten hoşlanan bir çocuktur. Yazar beş yaşındayken babasıyla kışlada gittiğini, kışlada askerlere topuklarına vurarak asker selamı verdiğini belirtir. Ancak bir gün herkesi gülümseten bu asker selamı ve "Heil Hitler" demesi yazara *usulca ve yalvararak* yasaklanır.

Askerliğe ve savaşa dair her şeyden nefret eden anne oğlunun orduya katılmasına da karşı çıkmıştır ancak yine de oğlunun savaşa gönüllü katılmasını oğlunun cesur ve idealist olmasına bağlayarak bu kararı kabul etmek zorunda kalır. Başlarda oğlunun tümeni ile kocasıyla beraber gurur duysa da savaşın ardından ortaya çıkan korkunç resimler ve toplama kamplarında çekilen filmlerden sonra bunları *çapulcu çetesi* ya da *katiller* olarak adlandırdıkları *diğerlerinin* yaptığını savunur ve özellikle yönetimdekilerin oğlunun idealizmini sömürdüğünü dile getirir. Oğlunun bu sahnelerin bir parçası olmadığını söyleyerek onu temize çıkarmaya çabalar. Anne için oğlunun ölümünden Naziler sorumludur ve bu inanç sayesinde anne yas tutabilir ve olup bitenleri bir sonuca bağlayabilir. Baba ise bunun gerekçelendirmesini askeri acemiliklere ve hatalara bağlayarak gerçekleştirir. Öfkesi ve geleneklere hala sıkı sıkıya sarılı oluşu yasını tutmasına engel olur.

Yazarın abisi ile içsel bir çatışmada da olduğu rüyalarından çıkarılabilir. Eve girmeye çalışan abiyi engellemeye çalışan Uwe'nin rüyaları negatif bir atmosferde gerçekleşir. Ölmüş abisinin daimi varlığı ve düşüncesi onun savaş suçuna dâhil olmasından kaynaklandığı belirtilebilir. Abisinin bu suça ne ölçüde ortak olduğu sorusu da yazarı meşgul eden bir diğer sorudur. Abi Karl-Heinz savaş hakkındaki görüşlerini mektuplarında gizlemeye çalışsa da Ukrayna'ya vardıkları anı kaleme aldığı mektubunda yazdığı şu cümle yazara bir ipucu verir: "Anlaşılan buradaki insanların SS'le hiç işi olmamış. Hepsi sevindi, el salladı, bize meyve vs. getirdi" (2011: 82). Abinin de içinde bulundukları savaşta acımasızlıklarının ve haksızlıklarının dile getirmese de bilincinde oluşuna sevinir. Savaşın ve SS'lerin acımasızlığından haberdar olmayan insanların varlığından bahseden bu mektubun ardından mektuptaki "Burada günlüğüme son veriyorum, çünkü bazen meydana gelen böyle acımasızca olaylar hakkında defter tutmayı saçma buluyorum" cümlesi de yazara abisi hakkında fikir verir. Bu cümleyle abisinin en azından olanların zalimce olduğunu kabul etmesine sevinir.

Sonuç

Uwe Timm'in *Kardeşimin Gölgesinde* ve Peyami Safa'nın *Fatih-Harbiye* eserinde ele aldıkları nesil çatışması bu çalışmada karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırmada sonuç olarak benzerlikler ve farklılıkların mevcut olduğunu söylemek mümkündür. Eserlerde göze çarpan ortak noktalar olarak iki eserin de bir toplumsal değişimi sorunsallaştırması göze çarpar. Değişime bağlı bu sorun Peyami Safa'da ülke çapında olsa da Uwe Timm'de bu sorunun tüm dünyayı ilgilendirdiği görülür. Timm, değişimi kabul ederken Safa, bunun yanlış olduğunu savunur.

Eserdeki ortak çıkış noktalarından birini de özenilen bir yabancı ülke(ler)in olmasıdır. Neriman Batı ülkelerine hayrandır. Bunun karşısında Uwe Timm, yenilgiye uğramış Almanya'nın karşısındaki Amerika'ya hayranlık duyar.

İki eserde de tercihler arasında kalmış bir ana karakter sunulur. Safa'da bu tercih Doğu ve Batı arasında seyrederken kültürel bir anlam teşkil eder. Timm için ise Nazi yanlısı olmak ve olmamak arasında bir tercih sunulur. Bu tercih insani

olmak ile acımasız olmak arasında bir seçim demektir. Bu tercihlere bağlı olarak Safa'da yaşam şekli değişebilecekken Uwe'de yaşanan bir gerçekliğe tutumun değişmesi beklenir. İki eserde de savaş kaynaklı değişimlerin olması da dikkat çekicidir.

İki eserde de baba ile ana karakterin farklı dünya görüşlerine sahip olduğu görülür. Safa'nın eserinde babaya hak verilirken Timm'in eserinde babanın yanlışları gün yüzüne çıkarılır. Bir diğer ifade ile baba Fatih-Harbiye romanında fedakâr, tutarlı ve ağırbaşlı bir karakter olarak kızı Neriman'a doğruyu gösterir ve sonunda saygı duyulur. Uwe Timm'in çalışmasında ise babaya isyan yazar olgunlaştıkça daha da belirgin bir şekilde ortaya çıkar.

Yazarlar ve edebi kişiliklerine bağlı olarak eserlerindeki edebiyatın işlevinin ne olduğu sorusu da cevaplandırılması gereken bir sorudur. Yazarlar edebi eserlerinde doğru olduğuna inandıkları düşüncelerine okuyucuyu örneklerle inandırmayı hedeflerler. Bu amaç doğrultusunda da Safa somuttan soyuta ve kurguya dayalı bir aktarımla yazarken Timm tarihi olaylar ile kendi yaşadığı anılarını kaleme almıştır. Timm geçmişi sorgular ve bu sayede bugününde kendini bulur. Abisinin babasına gönderdiği mektuplar ve tarihi evraklar yardımı ile bu amacını gerçekleştirir. Anı-roman türüne dâhil edilebilecek bu eserde babasıyla, geçmişle ve savaşla yüzleşme dikkat çeker.

Eserlerin birbirinden farklı olduğu noktalardan birini de nesil çatışmasının anlatıdaki sonuçlanışı oluşturur. *Fatih-Harbiye*'de huzura eren, kendisi için en doğru seçeneği bulmuş ve yaşananlardan memnun bir karakter yer alırken *Kardeşimin Gölgesinde*'de sonu eleştirilen, hesaplaşmadan sonra tepkisi büyüyen bir yazar görürüz.

Uwe Timm eserinde yaşanan tüm bu savaşa ve soykırıma karşıt bir duruş sergiler. Ailesinin de bu acımasızlıklarda bir payının olmasından utanç duyar. Aynı şekilde susup görmezden gelen, kafasını çevirenleri ve savaşın ardından yeni düzende kurban rolüne bürünenleri de suçlu bulur.

Anlatı iki farklı kültürün her alandan karşılaştırılması ile ilerler. Uwe ise ailesinin ve savaş yanlısı kişilerin hatalarından hala dönmediklerini savunur. Sorunu bir insanlık ve empati sorunu olarak görür. Anlatı ise yaşanan gerçek olaylar üzerinden ilerler. Neriman suçu önceden görür ve vazgeçer. Ama Uwe ailesinin hem suçlu hem kurban oluşunu savaşa katılması ve hem evlerini hem de çok sevdikleri Karl-Heinz'in kaybetmelerini hatırlatarak dile getirir. Abinin günlük yazması aslında düşmanın eline geçme tehlikesi taşıdığından yasaktır. Abinin bu günlükte ve mektuplarında dışlayıcı ya da kinci ifadeler yer almaz. Ama yazarı üzen boyutu bu yazılarında empati de yoktur. Uwe Timm'in eserinde değişim ve yeni bir düzen dışarıdan dayatılan bir tarihsel gerçekliktir. Fatih-Harbiye'de ise dikkatli olunması gereken bir noktayı oluşturur.

Kaynakça

- A Lee, N. (1997). *Peyami Safa'nın Eserlerinde Doğu-Batı Meselesi*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Assmann, A. (2006). *Der lange Schatten der Vergangenheit. Erinnerungskultur und Geschichtspolitik*, Verlag C.H. Beck, München.
- Aytaç, G. (2009). *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilim*, (2. Baskı), Say Yayınları, Ankara.

Kişmir, G. (2019). *II. Dünya Savaşı Sonrası Alman Edebiyatında Bellek Yansımaları*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kıran, G. (2015). Nedim Gürsel'in Yüzbaşının Oğlu Adlı Romanı ile Aleksandr Puşkin'in Yüzbaşının Kızı Adlı Romanlarının Zamanlararası ve Metinlerarası Karşılaştırılması. *Yerel Bağlamlar Küresel Yakınlıklar. Edebiyatta, Kültürde Ve Sanatta Geçişler, Kopuşlar, Yenileşmeler*. V. Uluslararası Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi kongresi, Mersin Üniversitesi Yayınları.

Moran, B. (2012). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1*. İletişim Yayınları, İstanbul.

Naci, F. (1999). *Yüz Yılın Yüz Türk Romanı*. İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Ortaç, Y. Z. (1960). *Bir Varmış Bir Yokmuş – Portreler*, Akbaba Yayınları, İstanbul.

Safa, P. (2000). *Fatih – Harbiye*. Ötüken, İstanbul.

Tekin, M. (1999). *Romancı Yönüyle Peyami Safa*. Ötüken Neşriyat, İstanbul.

Timm, U. (2011). *Kardeşimin Gölgesinde*. Çev. Ayça Sabuncuoğlu, Can Yayınları, İstanbul.